

PARTICULARITĂȚI ALE PROCESULUI DE REINSTAURARE A ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN JUDEȚELE SATU MARE ȘI BIHOR

de

Augustin Țărău, Nicolae Mihu

Reintegrarea *Ardealului de Nord* în spațiul românesc a constituit unul dintre motivele principale avute în vedere de către rege și liderii partidelor din cadrul B.N.D. în momentul loviturii de stat de la 23 august 1944. Acest deziderat s-a situat pe o poziție privilegiată în ansamblul priorităților politice naționale din chiar momentul parafării arbitrajului de la Viena, cerință invocată adesea sub guvernarea Antonescu, în raport cu aderarea României la *Pactul Tripartit* în 23 noiembrie 1940 și, apoi, cu necesitatea continuării războiului dincolo de frontiera nistreană¹. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a dovedit însă, că *“problema Ardealului”* a ocupat o poziție similară și în paleta mijloacelor de deturnare a regimului politic autohton, utilizate de U.R.S.S. în relația cu România.

În optica sovieticilor, tratamentul aplicat României căpăta o dublă legitimare, prima izvorâtă din efortul militar și uman angajat de Armata Roșie, iar a doua, din îngăduința manifestată de aliații occidentali. Poziția oficială a fost expusă clar pe întreg parcursul negocierilor româno-sovietice inițiate de țara noastră pentru ieșirea ei din conflictul mondial. Într-o discuție cu ministrul Grigore Gafencu, Molotov, reproșându-ne participarea la agresiunea antisovietică, recunoștea indirect intenția Uniunii Sovietice de a subordona politic statul român: *“România nu avea dreptul să rupă pacea cu U.R.S.S. Știa că după reluarea Basarabiei nu mai avem nici o pretenție împotriva ei. Am declarat în mai multe rânduri, în termeni categorici, că doream o Românie pașnică și independentă. Voința noastră pe care am dovedit-o prin fapte, era să întărim raporturile dintre noi. Când Germania v-a dat așa-zisa garanție, am protestat împotriva acestei garanții fiindcă presimțeam că e menită să tulbure raporturile dintre U.R.S.S. și România. Această garanție însemna sfârșitul independenței dvs.”*².

Spre deosebire de reprezentantul nostru, demnitarul sovietic avea cunoștință în acel moment de acceptul implicit, anglo-american, formulat de președintele

¹ Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, Editura Saeculum I.O. și Editura Europa Nova, București, 1995, pp. 83-84.

² *Jurnalul D-lui ministru Grigore Gafencu* – apud: Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 189.

Roosevelt în preambulul Conferinței de la Teheran, față de politica preconizată de sovietici pentru țările din centrul și estul Europei. Aparentul dezinteres al celor doi aliați pentru soarta statelor vizate, a fost determinat de evoluția situației de pe frontul european. În 19 noiembrie 1943, președintele S.U.A. a avut un schimb de opinii cu șefii statelor majore aliate în problema oportunității deschiderii celui de al doilea front în vestul Europei. Cu această ocazie a constatat că “... rușii se află numai la 60 de mile de granița poloneză și la 40 de mile de Basarabia. Dacă ei vor forța râul Bug, ceea ce o pot face în următoarele două săptămâni, se vor afla în pragul României”³, realitate ce l-a făcut să ordoneze ierarhia intereselor aliaților occidentali pe continent: “noi trebuie să intrăm în Berlin. După aceea sovieticii pot să ia teritoriul de la est de acesta”⁴. Mai târziu, premierul britanic, Churchill, în încercarea de a limita expansiunea sovietică, a considerat ca fiind necesară formularea unei declarații oficiale în problema stabilizării sferelor de interese, menită să guverneze raporturile ulterioare dintre cele “trei mari puteri”.

Raționamentul a fost întărit, în special, după trecerea României în tabăra forțelor aliate. Pe 8 septembrie 1944, el a comunicat, de la Quebec, șefilor de state majore o notă prin care își exprima îngrijorarea în legătură cu succesele militare ale rușilor pe frontul răsăritean, după care anticipa etapele ce vor urma: “Trecerea României de partea cauzei aliate a dat rușilor un mare avantaj și s-ar putea ca ei să intre în Belgrad și Budapesta și, posibil, Viena, înainte ca aliații occidentali să reușească să străpungă linia Siegfried. Oricât ar fi de dorită, din punct de vedere militar, o astfel de incursiune rusă, efectul ei politic asupra Europei centrale și de sud ar putea fi, în ultimă instanță, imens”⁵.

Măsurile luate de sovietici pe teritoriul nostru au primit apoi girul britanic, tot prin glasul prim-ministrului Churchill, care sublinia “după ce poporul rus a suferit în mâinile Germaniei, are dreptul la frontiere sănătoase și la vecini prietenoși în granițele lui de vest”⁶, după care trecea la argumentarea acestora “condițiile de armistițiu cu Finlanda și cu România poartă, firește, pecetea voinței sovietice”⁷.

³ *Tegheranskaia konferenția*, p. 9 (prefața) - apud: Leonida Loghin, *Mari conferințe internaționale (1939-1945)*, Editura Politică, București, 1989, p. 345.

⁴ *Istoriia vtoroi mirovoi voini 1939-1945*, tom 8, p. 28 - apud: Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 346.

⁵ Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S., *Corespondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu prim-miniștrii ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei-Corespondența cu W. Churchill și cu C. Attle* - apud: Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influență*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, p. 177.

⁶ *România Liberă*, nr. 46/30 septembrie 1944 - apud: Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 150.

⁷ *Ibidem*.

În săptămânile următoare, diplomația engleză a făcut eforturi deosebite pentru aranjarea unei întâlniri la nivel înalt între premier și Stalin. Pe parcursul convorbirilor desfășurate în 10 octombrie, Churchill a abordat direct chestiunea balcanică: “Să reglementăm problemele noastre din Balcani. Armata dumneavoastră se află în România și Bulgaria. Noi avem interese, misiuni și agenți în aceste țări. Să nu ne certăm pentru chestiuni puțin importante. În ce privește Marea Britanie și Rusia, ce a-ți zice de o predominanță de 90% în România pentru dumneavoastră, de 90% în Grecia pentru noi și de egalitate 50%-50% în Iugoslavia?!⁸”.

Pe marginea analizei evenimentelor internaționale derulate către finalul războiului, putem desprinde anumite elemente care au direcționat politica aliaților în zona centrală a Europei. Avantajul militar obținut de sovietici pe frontul de est a constituit factorul determinant al deciziilor anglo-americane. În fața ofensivei Armatei Roșii, aliații occidentali au realizat pericolul diminuării, sau chiar excluderea sferei lor de influență. Mult târâgănată, intervenție militară pe țărmul european-atlantic, în scopul deschiderii unui al doilea front, a fost tardivă și a avut darul de a limita expansiunea rusă către occident, și abandonarea răsăritului.

MODIFICĂRI ALE COMPOZIȚIEI ETNICE ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA 1940-1944

Pentru lămurirea unor aspecte concrete, legate de procesul de reintegrare a Ardealului de Nord în ființa țării, considerăm că este utilă prezentarea unor informații ce oglindesc drama raptului teritorial suferit în august 1940. După cum se va vedea, o parte a dificultăților ivite pe parcursul procesului amintit își găsesc originea în perioada celor patru ani de ocupație maghiară, alături de cele generate de prezența armatelor sovietice de ocupație pe teritoriul țării.

Populația României, înainte de declanșarea valului de pretenții teritoriale invocate de către vecini se cifra la 18057028 de suflete, pentru ca la finele anului 1940 să înregistreze 11895711, cumulând o pierdere de 6161317 de cetățeni, repartizați după cum urmează⁹:

⁸ Winston Churchill, *La seconde guerre mondiale*, vol. 11, Librairie Plon, Paris, pp. 235-236 – în anul 1977 cercetătorul american D. Yering a descoperit în arhivele engleze stenograma convorbirilor dintre Stalin și Churchill. În lucrarea sa, *The Shattered Peace*, publicată la Boston în 1977, susține existența unei înțelegeri între cei doi lideri privind împărțirea sferelor de influență în Balcani. Istoriografia sovietică (I. Zemiskov, V. Berejkov etc.) respinge variantele occidentalilor. Ei nu neagă existența acestui document, dar îl consideră pur englezesc, afirmând că Stalin nu și-a r fi dat nici un acord – apud: Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *op. cit.*, pp. 181-186.

⁹ Institutul Central de Statistică, *Modificările produse în populația României prin ocuparea teritoriilor de către U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria*, București, 1942.

Populația rămasă în:	Repartizarea populației		
	m. rural	m. urban	Total
teritoriul cedat Uniunii Sovietice-28 iunie 1940	2879985	529684	409669
teritoriul cedat Ungariei-30 august 1940	1229149	459625	388774
teritoriul cedat Bulgariei-6 septembrie 1940	292772	70102	362874

Din punct de vedere al procentajului reprezentat de populația românească intrată sub stăpânire străină, puteau fi întâlnite următoarele valori:

Populația românească rămasă în:	Repartizarea populației					
	m. rural	%	m. urban	%	Total	%
teritoriul cedat Uniunii Sovietice	1628876	56,6	158488	29,9	1787364	52,3
teritoriul cedat Ungariei	1035187	53,7	138292	30,1	1173479	49,2
teritoriul cedat Bulgariei	52031	17,5	17054	24,3	69085	19,0

Situația populației Transilvaniei, în urma Arbitrajului de la Viena, era următoarea:

Populația în:	Repartizarea populației					
	m. rural	%	m. urban	%	Total	%
teritoriul cedat Ungariei	1929149	80,7	459625	19,3	2388774	100
teritoriul rămas României	2655796	84,0	503793	16,0	3159589	100

Analiza structurii populației după criteriul repartizării ei în provinciile istorice ale vechiului regat oferă următoarea imagine:

Populația în:	Repartizarea populației					
	m. rural	%	m. urban	%	Total	%
Teritoriul cedat Ungariei						
Transilvania	1361931		264845		1626776	100
Crișana-Banat	567218		194780		761998	100
Teritoriul rămas României						
Transilvania	1336382		254830		1591212	100
Crișana-Banat	546945		81474		628419	100

În partea de nord-vest a României, zonă ce face obiectul studiului de față, două județe au cunoscut efectele arbitrajului amintit. Județul Satu Mare a fost înglobat

în totalitate Ungariei, împreună cu o populație de 294875 de persoane, iar județul Bihor a pierdut partea sa de nord. Dimensiunile operațiunii au fost surprinse în statistica întocmită la 18 februarie 1941 de către profesorul Constantin Martinovici de la catedra de Economie rurală a Facultății de Agronomie Cluj-Tișoara¹⁰:

Nr. crt	Plasa	Numărul localităților
1	Aleșd	39
2	Centrală	33
3	Marghita	44
4	Salonta	10
5	Săcuieni	11
6	Sălard	29
7	Tileagd	17
8	Orașele	2 (Oradea și Salonta)
T o t a l		185 cu o populație de 322331 locuitori

După instalarea lor în Ardeal, autoritățile maghiare au trecut la aplicarea unui program de măsuri de natură economică și socială, îndreptate împotriva populației românești și evreiești, având ca finalitate modificarea valorilor balanței etnice.

O parte a populației a fost expulzată și deportată iar o altă parte s-a refugiat în România. Numai în județul Bihor cifra acestora se ridică la peste 30000 de români¹¹. Dintre cei rămași, mulți au fost încorporați în armata maghiară ori au fost concentrați în detașamentele de muncă din Ungaria. La mijlocul anului 1946, prefectura județului Satu Mare reclama dispariția unui număr de 29000 de bărbați sătmăreni înrolați în astfel de unități. În raport se menționează că "... au fost concentrați în companiile de lucru obștesc, duse la diferite fabrici sau întreprinderi maghiare și chiar și în Germania, contând ca militari, și cari nici până în ziua de azi nu s-au înapoiat. Ținem să remarcăm că numai de pe teritoriul unui județ (Satu Mare), numai în primăvara anului 1944 au fost ridicați un număr de 27000 bărbați români, în vârstă de 18-60 ani, duși la unitățile de muncă obștească și majoritatea acestora nici până în ziua de azi nu s-au înapoiat".¹².

¹⁰ Arhivele Naționale-Direcția jud. Bihor (în continuare AN-DJBh), fond *Prefectura jud. Bihor-Actele Subprefectului*, dosar nr. 3959/1941, f. 1-4.

¹¹ *Idem*, fond *Prefectura jud. Bihor-Beiuș*, dosarele 16-24/1942.

¹² *Idem*, fond *Inspectoratul General Administrativ. Circa VIII Oradea*, dosar nr. 1210/1946, f. 9.

Pe plan economic, guvernul maghiar a promovat o serie de acțiuni ce urmăreau îngrădirea activității întreprinzătorilor români și evrei prin retragerea brevetelor de industrie și comerț într-o proporție de 99%, prin simpla mențiune “*s-a constatat că este valah sau evreu*”¹³, conjugate cu operațiunile de desființare a efectelor reformei agrare din anul 1921, pusă în aplicare de autoritățile românești în perioada interbelică¹⁴.

Locul celor care și-au părăsit vetrele a fost luat de cei aproximativ 40000 de coloniști unguri aduși în zona Crișanei în perioada 1940-1944, “*dintre care – spune un raport al Prefecturii județului Bihor – numai în Oradea se află 25000*”¹⁵.

După eliberarea teritoriului Transilvaniei, grupul de coloniști maghiari nu s-a mai întors în Ungaria, ba mai mult, sub imperiul comandamentelor transmise de la Budapesta a militat activ împotriva retrocedării Ardealului către România, comportându-se ca într-o veritabilă *Ungarie de est*¹⁶. Atitudinea lor a fost încurajată de comandamentele militare sovietice instalate în reședințele județelor.

PARTICULARITĂȚI ALE PROCESULUI DE REINSTAURARE A ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN JUDEȚELE SATU MARE ȘI BIHOR

Reinstalarea administrației românești în cele două județe, Satu Mare și Bihor, a cunoscut aspecte diferite. În Satu Mare, administrația provizorie maghiară, reprezentată de prefectul maghiar Sikolyá și alți angajați ai prefecturii a fost înlocuită, în 13 noiembrie 1944, de o garnitură mixtă din punct de vedere etnic, dar în care predomina elementul românesc. Criteriul care a stat la baza constituirii acestei echipe s-a fundamentat pe competența profesională și morală a protagoniștilor. În fruntea județului a fost ales avocatul Ștefan Anderco, secretar general al filialei locale a P.N.Ț., subprefect, Tiberiu Bretter, președintele filialei locale a P.S.D., iar ca secretar a fost ales Iosif Nystor¹⁷. La nivelul conducerii plaselor situația era următoarea:

Nr. crt.	Plasa	Numele pretorului
1	Satu Mare	Molnar Gavril
2	Seini	Ioan Butean și Gheorghe Bărbuș
3	Ardud	Augustin Mircea și Augustin Lang
4	Șomcuta Mare	Cornel Pop
5	Baia Mare	Pop Ionel
6	Negrești	Vasile Țântaș
7	Halmeu	Ioan Doboș
8	Mănăștur	Ioan Ordea

Conducerea municipiului Satu Mare a fost încredințată primarului Ludovic Matolci (comunist ilegalist), viceprimar a fost numit Teofil Șinca, membru al P.N.Ț.

Ioan Șuta ocupa funcția de jurist și Teofil Demeter pe cea de secretar. În general, compoziția aparatului administrativ a rămas stabilă până în luna martie 1945, când guvernarea Petru Groza a trecut la epurări masive în toate sectoarele puterii de stat. Meritele acestei stări de lucruri pozitive revin formațiunii locale a P.N.Ț. care a gestionat procesul de reechilibrare a prezenței românești în conducerea județului. Încă de pe 15 decembrie 1944, această formațiune și-a reluat activitatea și a trecut la constituirea Uniunii Democrate Române, a cărei conducere era formată din următorii¹⁸:

- Dr. Titu Demian – președinte, liderul filialei locale a P.N.Ț.,
- Ștefan Anderco – secretar general.

Comitetul executiv avea următoarea componență:

Titu Demian	Ioan Radu
Ștefan Anderco	Teofil Șinca
Iulian Potra	Gavril Molnar

Organele de ordine alcătuiau, în schimb, apanajul minorităților naționale sătmărene. Aceste structuri au fost singurele care nu au putut fi controlate de către administrația județeană. Sub acest aspect, situația nu iese din normalitate, câtă vreme P.C.R.-ul a preluat de la început frâiele aparatului coercitiv al statului. Prezența masivă a minoritarilor oglindește fidel compoziția partidului comunist din această parte de țară.

Posturile de conducere erau ocupate de următorii:

Șeful poliție	Jelinek Eduard, liderul P.C.R.
Secretarul poliției	Erdős Francisc
Șeful securității	Stanciu Nil, înlocuit de Weis Vasile
Adjunctul șefului securității	Földes Francisc
Ofițer de securitate	Kolbasser Francisc
Ofițer de securitate	Kun Andrei
Ofițer de securitate	Oroszi Francisc

¹³ *Crișana*, nr. 72/3 aprilie 1946.

¹⁴ AN-DJBh, fond *Inspectoratul Agricol al jud. Bihor-Maghiar*, dosar nr. 54/1941, *passim*.

¹⁵ *Idem*, fond *Inspectoratul General Administrativ. Circa VIII Oradea*, dosar nr. 818/1946.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Claudiu Porumbăcean, *Situația politico-administrativă și reinstaurarea administrației românești în județul Satu Mare (25 octombrie 1944-9 martie 1945)*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, vol. XI-XII/1994-1995, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1995, p. 272.

¹⁸ Claudiu Porumbăcean, *Situation administrative et politique du departement de Satu Mare du 25 octobre 1944 ou moins de mars 1945*, în *Transilvania review*, vol. IV, nr. 4/1995, Cluj, p. 88-89.

Prin Legea nr. 260/3 aprilie 1945 “s-a extins legislația României pe tot teritoriul Transilvaniei eliberate de sub ocupația ungară”. Unul dintre articolele acestei legi prevedea și în cadrul în serviciu a funcționarilor publici aflați în serviciu la data de 1 aprilie 1945, fapt ce a fost speculat de către angajații vechii administrații maghiare¹⁹. Din tabloul întocmit în 4 aprilie 1945 de către prefectură reiese că din cei 114 notari din județ, 78 proveneau din administrația maghiară²⁰, iar dintre cei 84 de angajați ai serviciilor prefecturii, 46 erau “preluați de la administrația horthystă”²¹.

Județul Bihor a avut parte de o situație specială, funcționând până la data de 25 aprilie 1945 cu două prefecturi, chiar dacă prin Legea nr. 552/1 noiembrie 1944 era stipulat că “... fiecare județ din Nordul Ardealului revine la circumscripția teritorială avută la data de 30 august 1940”²². Cea de la Beiuș, înființată în urma pierderii nordului Bihorului, a avut în fruntea ei pe colonelul Andrei Mănăilă, care după 23 august l-a înlocuit pe colonelul Alexandru Popp, secondat de subprefectul Grigore Dumitriu²³. După 1 septembrie 1944 partidele politice din sudul județului și-au reluat activitatea. Conform Ordinului nr. 20218-8 al Direcției Generale a Poliției erau admise numai întrunirile următoarelor partide: “Național-Țărănesc, Liberalii, Comunist, Social-Democrat precum și următoarele grupuri politice: Frontul Plugarilor, condus de Dl. Groza, Gruparea Dlui. prof. Ralea, Uniunea Patriotică, condusă de Dni. Magheru și prof. Vlădescu-Răcoasa”²⁴. Țărăniștii din Beiuș, prin persoana președintelui lor, Dr. Augustin Ciavici, au fost singurii care au solicitat aprobare pentru ținerea unei ședințe în ziua de 7 decembrie, celelalte formațiuni politice fiind inexistente în zonă²⁵.

Prefectura de la Oradea a funcționat independent aproape șapte luni, sub autoritatea unui grup de inițiativă format din intelectualii maghiari ai orașului, profesori, avocați, judecători. În toată această perioadă, administrația locală nu s-a conformat legislației românești ci ordinelor primite de la autoritățile rusești. În fruntea prefecturii a fost instalat avocatul Dr. Csillag Andrei iar la primăria municipiului, Ványay Carol²⁶. Organele polițienești se găseau tot în mâna minoritarilor. Comandantul *Miliției Populare* a fost Urszadi Lajos iar al Poliției,

¹⁹ Arhivele Naționale-Direcția jud. Satu Mare (în continuare AN-DJSM), fond *Prefectura jud. Satu Mare*, dosar nr. 36/1945, f. 11.

²⁰ *Idem*, fond *Prefectura jud. Satu Mare*, dosar nr. 23/1945, f. 17.

²¹ *Idem*, fond *Prefectura jud. Satu Mare*, dosar nr. 54/1945, f. 33.

²² *Monitorul Oficial*, nr. 253/1 noiembrie 1944.

²³ AN-DJBh, fond *Prefectura jud. Bihor-Beiuș*, dosar nr. 15016/1944, f. 1.

²⁴ *Idem*, fond *Prefectura jud. Bihor*, dosar nr. 15070/1944, f. 1.

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 16088/1944, f. 1-2.

²⁶ *Idem*, fond *Primăria Municipiului Oradea*, dosar nr. 2, passim.

chestorul Balázs și ajutorul său Nagy Dezső²⁷.

Contopirea acestor structuri paralele s-a produs sub auspiciile guvernării Groza, când sovieticii au permis racordarea Ardealului de Nord jurisdicției autorităților de la București²⁸. În data de 9 martie 1945 pentru conducerea ambelor prefecturi a fost investit avocatul Dr. Virgil Ciacan²⁹, în timp ce fostul prefect din Oradea va ocupa postul de subprefect. Ciacan va fi cel care va conduce procesul de fuziune a celor două organisme.

La nivelul primăriilor orășenești ale județului era următoarea situație³⁰:

Numele	Funcția	Orașul	Studii
Ványai Carol	Primar	Oradea	4 clase secundare
Balogh Mihai	Ajutor de primar	Oradea	Bacalaureat și 2 examene la drept
Vanea Dumitru	Ajutor de primar	Oradea	7 clase secundare și școala specială de mișcare
Rițiu Alexandru	Primar	Beiuș	4 clase liceale
Bolcaș Augustin	Ajutor de primar	Beiuș	Bacalaureat
Tóth Andrei	Primar	Salonta	Bacalaureat
Luncan Nicolae	Ajutor de primar	Salonta	4 clase primare și școala de ucenici

În ce privește angajații serviciilor primăriei, compoziția etnică a suferit ne semnificative modificări. De pildă, Primăria Oradiei avea în schemă 473 de angajați, aparținând următoarelor etnii³¹:

români	unguri	evrei	ruși	slovaci	croați
101	364	3	3	1	1

Mai trebuie amintit că începând cu luna mai 1945 prefectura a început demersurile pentru realipirea plasei Valea lui Mihai, atașată din anul 1926 județului Sălaj, împreună cu plasele Carei și Tășnad ale județului Satu Mare. Sub ocupația maghiară s-a revenit la vechea arondare teritorială, anterioară anului 1919, dar după eliberare, Ministerul de Interne a dispus restaurarea situației conform configurației

²⁷ *Idem*, fond Prefectura jud. Bihor, dosar nr. 20/224/1945, f. 1-4.

²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 5157/1945, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 20/224, f. 8.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 23027/1945, f. 1.

³¹ *Idem*, fond Primăria Municipiului Oradea, dosar nr. 2/1946, passim.

interbelice³².

ATITUDINEA POPULAȚIEI MAGHIARE ÎN PROBLEMA REINSTALĂRII ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN JUDEȚELE SATU MARE ȘI BIHOR

Populația maghiară din județele nord-vestului României, la scurtă vreme după eliberare, a început să se organizeze în vederea obținerii maximului de avantaje oferite de situația neclară a viitorului Transilvaniei. Spre deosebire de români, care au dat dovadă de o cvasi-neimplicare politică în noile formațiuni de stânga, maghiarii s-au înscris cu precădere în P.C.R. Un alt important segment a urmat calea tratată de Madosz, rebotezat U.P.M. Sub masca democrației, aceste două oficine ale intereselor străine au căutat să submineze autoritatea statului român.

Pe baza analizei comportamentului segmentului populației maghiare, în perioada anilor 1944-1947, se pot schița trei etape evolutive, fiecare dintre ele fiind marcate de accente nevralgice:

- Perioada de până la instalarea guvernului Petru Groza,
- Perioada cuprinsă între 6 martie 1945 și Conferința de Pace de la Paris,
- Perioada următoare alegerilor din 19 noiembrie 1946.

Privite sub un alt aspect, acțiunile populației maghiare pot fi calificate ca fiind specifice celor ale unui grup de interese, acoperind o gamă largă a vieții publice. Prin intermediul frunțașilor ei s-a urmărit acoperirea și ascunderea fasciștilor unguri, împiedicarea reîntoarcerii la vechile vetre a populației românești revenită din refugiu, scoaterea averilor celor urmăriți și ale absenteiștilor de sub incidența legislației Convenției de Armistițiu, deturnarea lucrărilor de reformă agrară în favoarea populației rurale maghiare, limitarea prezenței românești în orașe, toate culminând cu sabotarea efortului românesc deus la Conferința de Pace.

Primele semnale în acest sens, ne parvin pe canalele comuniste, prin rapoartele instructorilor trimiși de București să organizeze mișcarea de stânga. Activistul Weisz Dávid informează într-un raport întocmit în 23 noiembrie 1944 că celula din plasa Marghita, județul Bihor, se comportă ca o "*... clică, cu o tendință de activitate de dreapta, care ne împiedică în muncă și care este sprijinită de jandarmeria sovietică*"³³.

O stare de lucruri asemănătoare este semnalată de activistul Comnac, în raportul întocmit pe 19 decembrie 1944, și în celula plasei Valea lui Mihai. "*... organizarea merge cât se poate de prost, datorită acelei împrejurări, că nu sunt oameni corespunzători, cari măcar, întrucâtva ar cunoaște lucrările de organizare.*"

³² *Idem*, fond Prefectura jud. Bihor, dosar nr. 5325/1945, 1-7.

³³ *Idem*, fond Comitetul jud. Bihor al P.C.R., dosar nr. 5/1944-1947, f. 1.

Tovarășul Brăun Adalbert, absolut nu corespunde cerințelor și misiunii importante pe care și-a asumat-o asupra lui. Numitul tovarăș e atât de simplu încât nu e capabil să compue două propoziții cum se cade. În afară de acestea, mai mult se ocupă de chestiuni de poliție, lucru care nici nu ar strica, dar precum am putut observa, prin mici șantajе trage foloase materiale din partea anumitor elemente fasciste, cari se tem că de curând vor fi trași la răspundere”³⁴.

În comuna Diosig, județul Bihor, situația se prezenta și mai grav. Țăranul român, Bochiș Ștefan, proaspăt întors din refugiu, a întocmit în data de 20 decembrie 1944 un memoriu adresat prefecturii, în care descrie comportamentul intolerant manifestat de autoritățile comunale de etnie maghiară: *“Ajuns acasă, pe cât mi-a fost de mare bucuria că au bătut ceasul mult așteptat, pe atât am fost de trist când am văzut că, cu toate că prin jertfa fraților noștri români și a aliaților noștri, cari și acuma luptă pentru dezrobirea neamului, totuși și acuma suntem tratați fără milă de maghiari. Ei în mare număr sunt înarmați, având acasă la ei arme și muniții, și constituindu-se câte 2-3, intră pe la casele românilor, chiar, de multe ori și noaptea, și le ia tot ce găsesc mai de valoare, haine, cereale, vin, vite etc. Spunând că se trimit pentru armată și spitale, și când colo, împart jaful între ei. Altă faptă dureroasă pentru noi: au luat Tricolorul Românesc, care era scos afară la primărie și l-au călcat în noroi. Dacă se duce vreun român la primărie să se plângă de ceva, nu-l ascultă și îi spun răstit, pe ungurește <să vină mâine> fiindcă toți funcționarii și slujitorii primăriei sunt unguri și nici nu cunosc limba română (...) este dureros că ungurii, la noi în comună peste 100 inși, poartă pe mână banda cu inscripția <Poliția Română> și când colo, ei nu știu să vorbească românește, ci din contră, persecută și jefuiesc pe români”³⁵.*

Direcția Generală a Poliției a semnalat în nota informativă întocmită la începutul lunii martie 1945, faptul că *“ungurii comuniști din Ardealul de Nord, se dedau la acțiuni de teroare față de populația românească forțând-o să se înscrie în Partidul Comunist, din care cauză foarte mulți români, s-au refugiat în Ardealul de Sud”³⁶.*

Multitudinea abuzurilor a avut ca efect sporirea neîncrederii românilor într-o rezolvare pe cale politică a problemei Transivaniei, realitate ce periclita programul F.N.D. de a-i încadra în rândurile organizațiilor sale. În raportul din februarie 1945, Regionala P.C.R. Oradea se plângea că nu a putut influența compoziția națională a structurilor sale, care înregistrau un procent de numai 11,4% români: *“n-am putut realiza schimbarea componenței naționale a membrilor de partid, fapt ce rezultă*

³⁴ *Ibidem*, f. 4.

³⁵ *Ibidem*, f. 5-6.

³⁶ *România. Viața politică în documente. 1945*, Arhivele Statului din România, , București, 1994, documentul nr. 33, p. 169.

din cifrele cari arată că într-un județ, unde majoritatea locuitorilor sunt români, dintre 10618 membri de partid, numai 1217 sunt de naționalitate română”³⁷. Același raport semnală și slăbiciunea Frontului Plugarilor, organizație creată tocmai în scopul înrolării românilor. “slăbiciunea cea mai mare o avem la Frontul Plugarilor. Cu toate că pentru întărirea, prin încadrarea noilor activiști, s-a depus și în luna februarie un efort mare, totuși, nici influența politică și nici puterea organizatorică a acestei organizațiuni nu s-a mărit”³⁸.

Nici P.S.D.-ul nu se arăta prea atrăgător. Din aceleași motive, cei mai mulți români racolați în rândurile sale, majoritatea învățători, erau pe cale de a abandona formațiunea: “o serie de elemente, în special cele românești, sunt pe cale de a părăsi P.S.D., care, spun ei, este compus numai din străini ...”³⁹.

Volumul informațiilor venite pe această temă l-au făcut pe locuitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, I.Z. Susaikov, să semnaleze Moscovei situația creată. În memoriu, acesta arată că “... unele organizații de partid, mai ales în Moldova (Iași, Fălticeni, Botoșani, Rădăuți) și în Transilvania (Oradea-Mare și altele) au pășit pe calea creării anarhiei și a instituirii autorității proprii pe plan local, ignorând autoritatea centrală”⁴⁰, solicitând luarea de măsuri urgente pentru eliminarea lor.

Venirea la putere a guvernului Groza a ameliorat simțitor situația din Ardeal. Chiar dacă echipa sa a trecut la înlocuirea masivă a angajaților aparatului de stat și a celorlalte structuri ale vieții publice, în speță a adversarilor politici, evenimentul a avut darul de a marca debutul procesului de reechilibrare a prezenței românilor în administrația locală. Schimbarea survenită a fost resimțită negativ de populația maghiară, care s-a temut că se vor întreprinde măsuri discriminatorii împotriva ei. Raportul Regionalei P.C.R. Oradea pe luna martie, surprinde acest sentiment: “la Oradea s-a creat o stare de agitație în rândurile populației maghiare în legătură cu unele pretinse intenții de <românizare> pe care le-ar urmări actualul regim” - după care descrie și un alt gen de reacție “U.P.M.-ul din Aleșd a ieșit la manifestație cu steagul roșu-alb-verde”⁴¹. Dezamăgire maghiarilor se va resimți și în dinamica înscrierilor în partidul comunist, fenomen ce se va repeta și în anul următor, 1946, în funcție de rezultatele etapelor negocierilor desfășurate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris.

³⁷ AN-DJBh, fond *Comitetul jud. Bihor al P.C.R.*, dosar nr. 6/1945-1947, f. 88.

³⁸ *Ibidem*, f. 91.

³⁹ *Ibidem*, f. 95.

⁴⁰ Arhiva Politicii Externe a Federației Ruse, fond 0125, opis nr. 34, mapa nr. 130, dosar nr. 11, f. 32-53 – apud: Academia Română-Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, *Misiunile lui Vășinski în România. Documente secrete*, București, 1997, p. 179.

⁴¹ AN-DJBh, fond *Comitetul jud. Bihor al P.C.R.*, dosar nr. 6/1945-1947, f. 97.

Așa după cum am amintit anterior, reîntoarcerea refugiaților români a iscat tensiuni, datorită refuzului coloniștilor maghiari de a părăsi casele acestora. Inspectorul de mișcare C.F.R., Hanoș Justin, raporta prefecturii că în data de 14 aprilie 1945, în gărilile Roșiori și Tămășeu au sosit în ultima vreme 38 de vagoane și respectiv 21 de vagoane cu refugiați români și un alt convoi la Pișcolt, Județul Satu Mare. În ultima dintre comune, contactul celor două populații a fost violent, după cum este relatat în telegrama trimisă prefecturii: *“... la 9 aprilie între coloniștii români și ungurii din comuna Pișcolt s-au iscat incidente sângeroase, cu amestecul jandarmilor unguri și a soldaților români. Comandamentul Sovietic din Oradea, din aceste motive, a dispus ca coloniștii români să fie reînapoiți încă azi, până când coloniștilor unguri li se va găsi noul loc. Comandamentul Sovietic pretinde că aici, în dosul frontului, nimic să nu tulbure ordinea și pacea între națiunile conlocuitoare. Faptul că coloniștii români au fost trimiși aici fără a se îngriji înainte de plasarea coloniștilor unguri îl socotește ca un act profascist, nepotrivit spiritului timpului de astăzi”*⁴².

Alte ciocniri s-au produs în comuna Terebești. Aici, un grup de români s-au răzbunat pentru suferințele suportate în timpul ocupației horthyste. Raportul Legiunii de Jandarmi din Satu Mare consemnează următoarele fapte: *“câțiva români au bătut pe câțiva unguri din răzbunare, pentru că în anul 1940, ungurii (bătuți) au bătut grav pe un locuitor înșepându-l de 18 ori cu cuțitul, iar alții au spart geamurile la toți români”*⁴³. Rezultatele anchetei scot la iveală și un alt aspect, legat de trecutul victimelor *“... dintre aceștia, unii se ascund chiar în partidele din F.N.D., reacționari, foști fasciști maghiari de marcă, spre a se camufla ...”*⁴⁴.

Tot din județul Satu Mare ne parvin și știri în legătură cu unele abuzuri săvârșite în aplicarea legii pentru reformă agrară. În comuna Culciu Mare, conducerea locală a U.P.M. a instrumentat scoaterea proprietății absenteistului Böszörmeny Emil, de sub incidența legii bunurilor inamice (CASBI). Primarul Pușcașiu Geza împreună cu ajutorul său, Nagy Elek și cu notarul Kővári Ernestin au procurat acte false de cetățenie pentru connaționalul lor, cu toate că acesta se întorsese, clandestin, din Ungaria de abia pe 29 mai 1945⁴⁵. În localitatea Viile-Satu Mare, 20 de proprietăți viticole aflate sub incidența aceleiași legi, au fost arendate de către Kátz Leopold, delegatul Comisiei locale a Sindicatelor Unite împreună cu Jelinek Eduard, șeful Comisiei locale de Reformă Agrară *“care din întâmplare trecea pe acolo”*, exclusiv unor persoane maghiare⁴⁶.

⁴² *Idem*, fond Prefectura jud. Bihor, dosar nr. 102/1945, passim.

⁴³ AN-DJSM, fond Prefectura jud. Satu Mare, dosar nr. 23/1946, f. 11.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 26.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 38-40.

Organele de conducere ale partidului comunist, de la nivel județean și regional, cât și cele administrative din tabăra F.N.D.-ului au sesizat în repetate rânduri starea de spirit încordată care domnea între populația românească majoritară și cea maghiară.

Acest climat a determinat atitudinea ostilă a românilor față de comuniști și organizațiile lor satelite. Gruparea F.N.D. din Satu Mare atrăgea atenția asupra acestui lucru, la mijlocul anului 1945, informând că *“o mare parte a populației de la sate nu este încadrată în partidele componente ale F.N.D.-ului. (...) mai ales că toate elementele șovine de ieri, grupate în organizațiile politice amintite ale F.N.D.-ului, sub masca și auspiciile democrației, răspândesc diferite știri alarmante și prin acțiunile lor, intitulate <democrate> fac anarhie și demagogie pentru a-și acoperi trecutul și a deservi pe toate căile interesele lor șoviniste și pentru a pune stavilă raporturilor de colaborare dintre conașionalii acestui județ”*⁴⁷.

O informație culeasă de P.C.R. în 26 iunie 1945, surprinde opinia unor ofițerilor superiori din cadrul Comandamentului Etapelor, în legătură cu guvernarea F.N.D.: *“... guvernul actual mână apa la moara rușilor, adică se înțelege prin aceea, că fac hatârul rușilor și nu lucrează nicidecum pentru menținerea integrității statului român, mai cu seamă că dă voie ungarilor și evreilor să fie stăpâni în Ardealul de Nord, lucru de care profită mulți ruși manevrând cu ungurii comunizarea țării ...”*⁴⁸.

Începutul anului 1946 marchează intrarea U.P.M.-ului într-o nouă etapă, caracterizată printr-o mai intensă activitate și o mai bună organizare a acestora.

Legiunea de Jandarmi Satu Mare a interceptat un ordin circular transmis de centrala U.P.M. din Cluj prin care promitea reglementarea situației dezertorilor maghiari. În nota informativă nr. 884 se consemna că *“centrala U.P.M. din Cluj a dat ordin circular sediului din Carei, menționând că toți acei locuitori de origine etnică maghiară care, conform legii, pierd naționalitatea pentru că au dezertat în Ungaria până în anul 1940, să se prezinte la sediul U.P.M. Zalău, pentru ca acesta să aranjeze obținerea unor certificate necesare pentru a dovedi că nu au fost dezertori și în consecință, să obțină cetățenia română”*⁴⁹.

Se pare că organizația sălăjeană era o importantă piesă a rețelei U.P.M. deoarece în luna iulie a mai fost implicată în confecționarea unor documente false. În 2 iulie 1946, postul de jandarmi din Cehu Silvaniei informa despre descoperirea unei rețele de spionaj maghiare aparținând organizației *“Tabăra patriotică*

⁴⁷ *Idem*, fond Prefectura jud. Satu Mare, dosar nr. 34/1945, f. 5-7.

⁴⁸ AN-DJBh, fond Comitetul jud. Bihor al P.C.R., dosar nr. 5/1944-1947, f. 56.

⁴⁹ Claudiu Porumbăcean, *Alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 și perioada preelectorală în nord-vestul Transilvaniei, în Sovietizarea Nord-Vestului României 1944-1950*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1996, p. 128.

Budapesta”, prezentă în țară prin văduva Bencze János și prin Bálnoczi Etelca, cetățene maghiare, care se ocupau cu “*creșterea și educarea copiilor în spirit patriotic*”. Investigațiile efectuate de către autorități au condus la liderul Apărării Patriotice din Cehu Silvaniei, Fülöp Baj, care le-a angajat în cadrul organizației și la liderul U.P.M., avocatul Csók Vasile, din aceeași localitate. care le-a procurat actele de identitate. Acesta din urmă a amenințat că va întocmi un memoriu prin care “*va arăta modul în care sunt tratate minoritățile în Ardealul de Nord*”. Amintindu-i-se poziția exprimată de ministrul justiției în legătură cu statutul minorităților, el a declarat că “*știe ce fel de democrat este Pătrășcanu și că de astfel de democrați nu avem nevoie*”⁵⁰.

O altă organizație iredentistă, maghiară, cu preocupări de întreținere a spiritului subversiv, a fost descoperită la Oradea. În ea erau implicați învățătoarea Schüller Elisabeta și elevii Nicolae Orbán, Coloman Gaszdavics, Ștefan Parka, Moise Neș, Gheorghe Fényes, Adalbert Kerekes și Coloman Bód de la *Gimnaziul Premonstratens*. Aceștia răspândeau manifeste antiromânești, ajutați de către Ștefan Kapmán de la Judecătoria Oradea, care procurase hârtia și de călugărița Maria Chanta de la Institutul “*Imaculata*” și sora Teofile din Cluj. Legătura cu Budapesta era făcută prin “*duhovnicul*” Carol Horváth, misionar al Budapestei în Ardeal. Capul organizației era un anume Ștefan Szabó⁵¹.

Odată cu apropierea datei Conferinței de Pace acțiunile și provocările se întetesc. Legiunea de Jandarmi Bihor informează că preoții romano-catolic și cel reformat, Dohy Arpad, din Biharea, își încheie slujbele cu imnul maghiar, de 10 mai, notarul comunei, Csep Nicolae și învățătorul Székely n-au permis intonarea imnului românesc decât cu condiția cântării și a celui unguresc. Tot cei doi, fac presiuni asupra asupra prospăt instalatului învățător român, Dărăbăneanu, pentru a-l alunga din sat⁵².

În raportul pe luna iunie 1946 al Inspectoratului General Administrativ, este indicată Budapesta ca principala sursă ce întreține starea de încordare în Ardeal și care dirijează acțiunile maghiarilor. În materialul întocmit se arată că “*populația maghiară se agită încă în legătură cu această problemă, fiind nemulțumită de hotărâre Conferinței de la Paris. Nemulțumirile sunt alimentate de radio <Budapesta> și de diferite elemente șovine cari trec frontiera pentru a lua contact cu elementele de la noi, primesc informații și sunt în legătură cu unii oameni politici din Ungaria, care dirigează acțiunea de la noi (...)* Datorită acestor legături, circulă zvonul că o <rectificare a frontierei> se va face în urma hotărârilor ce se vor lua

⁵⁰ AN-DJBh, fond *Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, dosar nr. 36/1946, f. 169.

⁵¹ *Idem*, fond *Inspectoratul General Administrativ. Circa VIII Oradea*, pachet nr. 2, dosar nr. 818/1946.

⁵² *Idem*, dosar 678/1946, f. 2.

la Conferința de Pace a celor 21 de națiuni și că pacea nu se poate încheia fără a se da dreptate Ungariei”⁵³.

Răspunzători de starea de spirit negativă ce domnește în jurisdicția inspectoratului, sunt făcuți și coloniștii unguri, apatrizi, despre care se spune “... sunt periculoși actualei ordini sociale și siguranței statului, prin însăși prezența lor. Sunt incomozi și produc enervare. Numai în orașul Oradea, fac parte din această categorie 10000 de cetățeni maghiari, trecuți în evidențele poliției, dar numărul celor neînscrși este mult mai mare”⁵⁴. În același raport este amintit incidentul din comuna Păgaia unde “ungurii au omorât doi cetățeni români”⁵⁵.

Prefectura din Satu Mare semnaleză situația preotului român din comuna Vetiș, care a primit scrisori de amenințare, după care în ziua de 10 mai maghiarii din sat l-au somat “să fugi de aici că această frumoasă țară este a ungarilor”⁵⁶.

Raportul întocmit în luna iulie 1946 arată amestecul fâțiș al Ungariei în treburile României, manifestat la nivelul cel mai înalt al demnităților în timpul adunării populare de la Szeged. Punctul de vedere, oficial, exprimat de președintele țării vecine, a agitat din nou spiritele “enervarea s-a adâncit datorită telegramelor agențiilor de presă, care au anunțat că la Seghedin s-a ținut o mare adunare populară, cu caracter revizionist, la care au participat toate oficialitățile ungurești, în frunte cu însuși președintele Republicei Maghiare, Dl. Tildi Zoltan. Această atitudine a oficialităților maghiare se repercutează și asupra mării majorități a populației maghiare de la noi, care a primit astfel, pe de o parte, un nou impuls pentru manifestarea revizionismului și șovinismului, și pe de altă parte, îndeamnă la atitudini dușmănoase față de poporul și Statul Român. După ce s-a cunoscut rezultatul Conferinței de la Paris – unde s-a dat dreptatea meritată cauzei românești – Dl. Tildi Zoltan a declarat ziarului Budapestan <Kis Ujság> următoarele: <Împreună cu mine, ungrimea întreagă crede că hotărârea de la Paris nu este definitivă și că problema Ardealului se va judeca din nou. Și dacă va fi rezolvată în sensul dorit de noi, s-a făcut primul pas spre totala pacificare a bazinului Dunărean>”⁵⁷.

Semnalăm mai devreme evoluția numerică a partidului comunist în raport cu problema Ardealului. În acest sens, redăm prin intermediul reprezentării grafice, desfășurarea fenomenului⁵⁸. După cum se poate observa, ritmul înscrierilor maghiarilor în partid este ascendent până în perioada desfășurării lucrărilor

⁵³ *Idem*, dosar nr. 55/1946, f. 2.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 3.

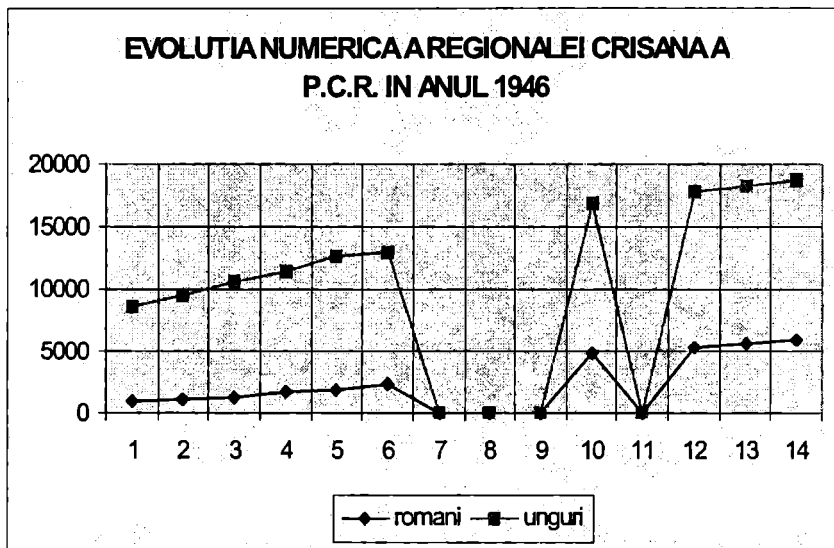
⁵⁵ *Ibidem*, f. 6.

⁵⁶ *Idem*, dosar nr. 152/1946, f. 32.

⁵⁷ *Idem*, dosar nr. 818/1946, *passim*.

⁵⁸ Grafic întocmit pe baza datelor conținute în dosarele nr. 6, 11 și 12/1945-1947 din fondul Comitetul jud. Bihor al P.C.R.

Conferinței de Pace, când scade. După acest moment, cunoaște o creștere accelerată, exceptând luna noiembrie, când s-au desfășurat alegerile parlamentare. Noua orientare, pusă în practică ulterior, va fi axată pe consolidarea pozițiilor câștigate prin intermediul apartenenței politice:

ASPECTS CONCERNING INSTAURATION OF
ROMANIAN ADMINISTRATION IN SATU MARE AND BIHOR COUNTY
- Abstract -

This paper describe the moments of Romanian authority reinstalation in Satu Mare and Bihor county, which for four years was under Hungarian occupation, after the appliance of Viena arbitrage from august 1940.

In the same time is analyzed Hungarian population comporment from this area, but also of autochthonous and colonist population. The colonists were brought here aiming some fast advantage and influencing of Peace Treaty from Paris negotiation. So, the largest part of Hungarian population became Communist and Social – Democrat Party members. This was to obtain the sympathy of soviet occupants.

Despite of this, at 6 March 1945 when left coalition took the power, U.R.S.S. influenced the border, North Transilvany was giving to Romania, at Peace Conference.